

การปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ :
กรณีศึกษาชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในพื้นที่ จังหวัดสมุทรสงคราม และ
จังหวัดสมุทรสาคร

Adjustment of Coconut Planters and Middlemen in the Innovative Economy era:
a Case Study of Samut Songkhram and Samut Sakhon Provinces

รมย์ธีรา น้อยประเสริฐ* วิเชียร วชิรเสรีชัย ภูมิใจ ไรดี ชญาพรณ์ เตียวสกุล และสุวรรณา เสวกวรรณ

Romtheera Noiprasert* Wichan Vachiraserechai Phoomjai Raidee Chadaporn Teawsakul

and Suwanna Sawakwan

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Institute of Learning for the People

Email: wichenv@life.ac.th

Received 4 July 2024

Revised 22 August 2024

Accepted 14 October 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงครามและสมุทรสาคร ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง อำเภอเมือง อำเภออัมพวา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร รวบรวมข้อมูลด้วยการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูล และจำแนกข้อมูล โดยใช้กระบวนการและวิธีวิจัยของการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่าชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงตามสภาวะการต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปและมีการปรับตัวตามสถานการณ์นั้น เรียนรู้แก้ปัญหาโดยใช้ประสบการณ์ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ การจัดการ การปรับเปลี่ยนรูปแบบ วิธีการเพื่อความอยู่รอดสอดคล้องกับวิถีที่เปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีลักษณะความสัมพันธ์แบบผสมผสานและมีส่วนร่วมสนับสนุนกันในการสืบทอดอาชีพทำสวนมะพร้าว การทำสวนมะพร้าวเป็นการทำสวนที่ไม่ใช่เพียงแค่อาชีพแต่เป็นวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมที่ฝังในสายเลือดของชาวสวนมะพร้าว และด้วยความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างยาวนานเกิดความไว้วางใจกัน เข้าใจกัน ช่วยเหลือกันเกื้อกูลเพื่อให้ผ่านวิกฤตในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงการเกื้อหนุนกันเพื่อปรับตัวพัฒนาสู่การผลิตในระบบห่วงโซ่อุปทาน

การปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางเป็นการปรับตัวให้อยู่รอดในศตวรรษที่ 21 พ่อค้าคนกลางมีการปรับตัวให้สอดคล้องมากกว่าชาวสวนมะพร้าว ชาวสวนปรับตัวน้อยและยังเลือกใช้แนวทางแบบเดิมในการทำสวนมะพร้าว ดังนั้น ภาครัฐและเอกชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรชาวสวนมะพร้าวให้สามารถแข่งขันและมีความก้าวหน้ามั่นคงทางอาชีพตลอดจนส่งเสริมโครงการกิจกรรมเพื่อสร้างการตื่นรู้กระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก

คำสำคัญ: ชาวสวนมะพร้าว ล้งมะพร้าว การปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

Abstract

This research illustrates the relationship between coconut farmers and middlemen in the 3 dimensions; economic, social and cultural of Samut Songkhram Province and Samut Sakhon. The research data was collected under qualitative research methods. The analysis and data classification were using a qualitative research method such as narrative analysis.

The study found that the adaptation of coconut farmers and middlemen involved a process of adjusting to various changing circumstances over time. They recognized the issues arising from the resulting impacts and adapted to the specific situations. They learned to address these problems by drawing upon their experiences, local wisdom, accumulated knowledge, management skills, and by modifying their approaches and methods in response to the changing times. This was done to survive and align with the evolving way of life. The relationship between coconut farmers and middlemen is characterized by a fusion of interests, and they actively support each other in the continuity of the coconut cultivation profession. This partnership has endured for many generations, spanning a long period in history. It has transformed into a way of life, a tradition, and a cultural aspect in the eyes of the coconut farmers.

In the age of the 21st Century, both coconut farmers and middlemen have adapted to survive, but the middlemen have shown a greater capacity to align themselves with this technological era while coconut farmers have made fewer changes and continue to rely on traditional methods in coconut farming. Therefore, the government and private sectors or related parties should develop the potential of coconut farmers to be able to compete and have stable career advancement as well as promote projects and activities to create awareness of global changes.

Keywords: coconut planters, middlemen, the adjustment of the local enterprise

1. บทนำ

วิถีชีวิตชาวสวนมะพร้าวแต่อดีตนั้นเป็นกิจการของครัวเรือนที่ปลูก และขึ้นต้นเก็บลูกมะพร้าว บางสวนก็จ้างคนขึ้นเก็บมะพร้าวและชาวสวนเป็นผู้ส่งขายให้พ่อค้าคนกลางโดยตรง ต่อมามีการแข่งขันสูงขึ้นทำให้มีบริการอำนวยความสะดวกเข้าถึงสวนมะพร้าว โดยการตัด เก็บ ขนและคิดเงินให้ถึงสวนมะพร้าว เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ความผูกพัน ความไว้วางใจ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างพ่อค้าคนกลางและชาวสวนมะพร้าว จนเป็นวัฒนธรรมสืบต่อกันมา

วิถีใหม่ได้มีการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมทำให้เกิดความมั่นคง ขณะเดียวกันการใช้ความรู้จากประสบการณ์ และภูมิปัญญาของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมาต่อยอดและพัฒนาความรู้ในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตให้กับชาวสวนมะพร้าว สร้างคุณภาพสินค้าและความปลอดภัย มีการจัดการผลผลิตและการตลาด มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

การทำสวนมะพร้าวของชาวสวนมะพร้าวจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดสมุทรสาคร ได้มีการศึกษาเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาในช่องทางต่าง ๆ ทั้งที่ภาครัฐให้แนวทางการแก้ปัญหา เพื่อลดต้นทุน เสริมสร้างรายได้ให้เพิ่มขึ้น บางชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้านการทำสวนมะพร้าวร่วมกัน หน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาศักยภาพชุมชน ให้ก่อเกิดเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ที่สามารถลดต้นทุนการผลิตได้ ทำให้เพิ่มผลผลิตมาก ผลผลิตมีคุณภาพ สร้างมูลค่าเพิ่มได้ มีการบริหารจัดการที่ดี มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการตลาด ที่นำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการทำเกษตร มีความคิดสร้างสรรค์ในการหาทางออกของปัญหาด้านการทำสวนมะพร้าวได้ นำไปสู่การเป็นผู้ประกอบการด้านเกษตร และเป็นแบบอย่างในการทำการเกษตรที่มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ดีได้

ชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีความเชื่อมโยงกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นถึงเส้นทางมะพร้าว วิถี รูปแบบ หรือกิจกรรมที่นำไปสู่การปรับตัวให้เหมาะสมกับเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ ๆ นอกจากการซื้อขายระหว่างพ่อค้าคนกลางกับชาวสวนมะพร้าวแล้วยังมีในส่วนของความเชื่อ ความศรัทธาบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นว่าการให้ประโยชน์หรือการแสดงไมตรีจิตจะได้รับการตอบแทนในอนาคต เป็นวัฒนธรรมของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน อาทิ ความเอื้ออาทร ความเชื่อใจ เป็นต้น

ตลาดมะพร้าวของไทยเริ่มต้นจากตลาดท้องถิ่น หมายความว่า พ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นชาวสวนมะพร้าวรับซื้อมะพร้าวจากชาวสวนรายย่อย รวบรวมขายส่งนอกพื้นที่ ซื้อขายกันที่ละเต็มกระบะรถสิบล้อ ตั้งแต่ปลายปี 2553 ต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ประเทศไทยประสบปัญหามะพร้าวขาดตลาด ทั้งจากปัญหาราคามะพร้าวตกต่ำส่งผลให้ชาวสวนทำการโค่นต้นมะพร้าวทิ้งเพื่อเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นทดแทน

การเปลี่ยนแปลงของพ่อค้าคนกลางอาจมองเห็นถึงการต่อสู้ราคาระหว่างพ่อค้าคนกลางด้วยกันเอง ทำให้ราคาสูงขึ้น เมื่อมีราคาซื้อขายแบบเหมาสวนที่ไม่ต่างจากการขายเองมากนักทำให้ชาวสวนมะพร้าวเลือกที่จะขายให้กับพ่อค้าคนกลาง แต่จะมีการตรวจสอบว่าพร้อมเก็บเกี่ยวผลผลิตช่วงไหน พ่อค้าคนกลางจะรับซื้อมะพร้าวแบบนับรวมหมดทุกขนาด บางรายอาจมีการทำสัญญาซื้อขายกัน หรือบางรายอาจตกลงซื้อขายกันด้วยวาจาเมื่อได้ช่วงอายุครบรอบตัดผลมะพร้าว ชาวสวนมะพร้าวก็น่าจะติดต่อไปยังพ่อค้าคนกลางเพื่อมารับซื้อมะพร้าวยังสวนของตนเอง อีกหนึ่งเหตุผลที่ชาวสวนเลือกให้พ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงสวน เพราะความสะดวกและไม่ยุ่งยากในการหาตลาด พ่อค้าคนกลางจึงมีบทบาทสำคัญในวงจรการตลาดเพื่อนำขายต่อไป

ทีมวิจัยได้เล็งเห็นถึงการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางเพื่อค้นหาลักษณะ ความเป็นมา และการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในยุค Ai-Robotics สภาพการเปลี่ยนแปลงที่มีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ดังวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

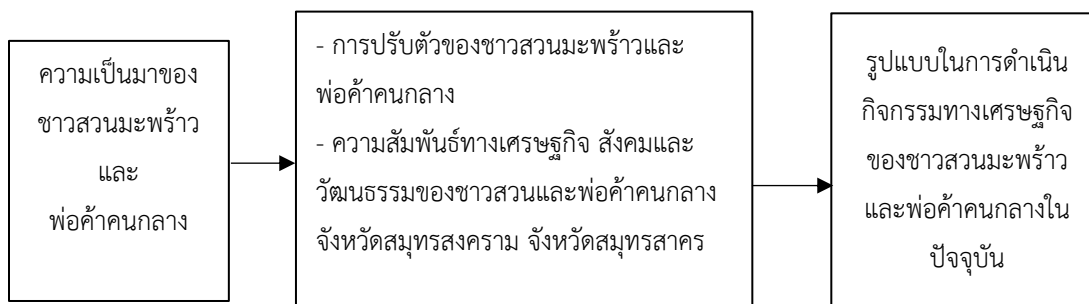
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นมา และการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าว และพ่อค้าคนกลาง จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดสมุทรสาคร

2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดสมุทรสาคร

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทีมวิจัยได้นำองค์ความรู้ต่าง ๆ มาสรุปในรูปของกรอบแนวคิดการศึกษา การปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยโดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ จะแสดงให้เห็นถึงบริบทชุมชนตั้งแต่ประวัติชุมชน การตั้งถิ่นฐาน พัฒนาการของชุมชน ลักษณะความเป็นมา สภาพการเปลี่ยนแปลงของชาวสวนและพ่อค้าคนกลาง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวสวนและพ่อค้าคนกลางจังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสาคร

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

4.1 แนวคิดและทฤษฎีเครือข่าย

“เครือข่าย (Network) หมายถึง ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรม บางอย่าง โดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน” (เสรี พงศ์พิศ, 2548, หน้า 8)

“เครือข่าย (Network) คือ การเชื่อมโยงของคน กลุ่มของคน หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะ แลกเปลี่ยน ข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดระเบียบ โครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน” (กุลทัต หงส์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ม.ป.ป., หน้า 3)

“เครือข่าย หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่ม คนหรือองค์กรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และ มีเป้าหมายหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการ และไม่เป็นการเชื่อมโยงและประสานงานร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัย ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ร่วมกัน” (สรัญญา จุฑานิล, 2556, หน้า 15)

“เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) ที่แตกต่างจากกลุ่ม โดย “กลุ่ม” จะมีขอบเขตชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มีโครงสร้างทางสังคม แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต สานความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง” (กุลทัต หงส์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ม.ป.ป., หน้า 3)

“เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีประชาชนเป็นผู้ริเริ่ม เป็นเครือข่ายที่ประชาชนตระหนัก ตื่นตัวใน ปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วลงมือริเริ่มรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มเป็นเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหา ภาคประชาชนจึงเป็นแกนหลัก ภาครัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนและผู้อำนวยการจัดตั้งเครือข่ายทำได้ง่ายขึ้น บทบาทภาครัฐจะน้อย

กลุ่มองค์กรชุมชนประชาคมจะทำงานและมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ มาก” (กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ม.ป.ป., หน้า 8)

“เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง หรือรัฐเข้าไปเป็นผู้ริเริ่ม กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจ และผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน เช่น การที่ส่วนราชการพยายามผลักดันการสร้างหน่วยเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง” (กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ม.ป.ป., หน้า 8)

“เครือข่ายที่เกิดจากวิวัฒนาการ มีกระบวนการพัฒนาที่เริ่มจากกลุ่มบุคคล องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ไม่ชัดเจน สนับสนุนและเรียนรู้ไปด้วยกัน หรือกลุ่มคนเกิดความคิดที่จะรวมตัวกันสร้างพันธมิตรสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง หลังถูกจุดประกายความคิดมาจากการได้รับฟัง ได้เห็นการดำเนินงานของเครือข่ายอื่น ๆ เช่น เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายผู้สูงอายุ” (กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ม.ป.ป., หน้า 8)

สรุป เครือข่าย (Network) หมายถึง การเชื่อมโยงของคน กลุ่มของคน กลุ่มองค์กร หรือสถาบันที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน มีวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกัน เคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีโครงสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ ร่วมกัน เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) ที่แตกต่างจากกลุ่ม กลุ่มจะมีขอบเขตชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มีโครงสร้างทางสังคม แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันโดยมีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความเป็นเพื่อนญาติพี่น้อง ผู้ร่วมงาน การพูดคุย การให้คำแนะนำ การให้ความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนสารสนเทศ การติดต่อสื่อสารผ่านอีเมลและสื่อสังคมออนไลน์ การให้ความร่วมมือ ความเป็นผู้แต่งร่วม และการอ้างอิงผลงานวิจัย เป็นต้น

การเกิดของเครือข่าย เครือข่ายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จะเป็นเครือข่ายที่ประชาชนตระหนักตื่นตัวในปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วลงมือรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา จะมีภาคประชาชนเป็นแกนหลัก ภาครัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนและผู้อำนวยความสะดวกให้การจัดตั้งเครือข่ายให้ทำได้ง่ายขึ้น บทบาทภาครัฐจะน้อยกลุ่มองค์กรชุมชนประชาคมจะทำงานและมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ มาก เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง ภาครัฐจะเข้าไปเป็นผู้ริเริ่ม กระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจ และผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน และเครือข่ายที่เกิดจากวิวัฒนาการ มีกระบวนการพัฒนาที่เริ่มจากกลุ่มบุคคล องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ไม่ชัดเจน สนับสนุนและเรียนรู้ไปด้วยกัน หรือกลุ่มคนเกิดความคิดที่จะรวมตัวกัน สร้างพันธมิตรสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง หลังถูกจุดประกายความคิดมาจากการได้รับฟัง ได้เห็น การดำเนินงานของเครือข่ายอื่น ๆ

4.2 แนวคิดทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม

“การแลกเปลี่ยนทางสังคม เป็นแนวคิดของลัทธิอัตถประโยชน์นิยม ธรรมชาติของมนุษย์ต้องการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดและต้องการความพึงพอใจสูงสุด มนุษย์จะรักษาความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมไว้ ถ้าเขาเชื่อว่าจะทำให้ได้รับรางวัล มากกว่าทุนที่เสียไป (Wilson, 1983: 19 อ้างถึงใน จ้านงค์ แรกพินิจ, 2537 หน้า 5)

“การแลกเปลี่ยนทางสังคม เป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจของบุคคลที่คาดหวังว่าจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนจากผู้อื่น ที่มีลักษณะเป็นพันธะผูกพันอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นว่าการให้ประโยชน์หรือการแสดงไมตรีจิตจะได้รับการตอบแทนในอนาคต” (Peter M. Blau, 1964 อ้างถึงใน วีรพงษ์ พวงเล็ก, 2560, หน้า 23)

สรุป การแลกเปลี่ยนทางสังคม เป็นการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจของบุคคลที่คาดหวังว่าจะได้ผลประโยชน์ตอบแทนจากผู้อื่น ที่มีลักษณะเป็นพันธะผูกพันอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นว่าการให้ประโยชน์หรือการแสดงไมตรีจิตจะได้รับการตอบแทน

4.3 แนวคิดและทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ

Joseph Schumpeter (1934) ได้กล่าวไว้ว่า “ผู้ประกอบการเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ผ่านกระบวนการผลิตโดยสร้างนวัตกรรมการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้มีความนวัตกรรมในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจ”

“การผลิตในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังปี 2540 เป็นต้นมา เกิดผลกระทบต่อแรงงานรับจ้างการผลิตโดยตรง รายได้ที่ลดลงจากการทำงานย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตในด้านการบริโภค ด้านสุขภาพ เป็นต้น” (สมบัติ เหลสกุล อ้างถึงใน ณรงค์ เพชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, 2552, หน้า 96)

“แต่ละพื้นที่ยังไม่สามารถผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคได้ครบถ้วน หรือบางช่วงอาจเกิดความขาดแคลนผลผลิตบางชนิด จึงจำเป็นต้องนำผลผลิตที่มีไปแลกเปลี่ยนซื้อขายในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ครัวเรือนขาดแคลนหรือไม่สามารถผลิตได้” (ชลิตา บัณฑุวงศ์ และอนุสรณ์ อุณโณ, 2546, หน้า 43 - 44)

“ในยุคแห่งการพัฒนาเพื่อความทันสมัย บ้านกลายเป็นตัวอย่างรูปธรรมของความล้ำหลัง ยากจน รายได้ต่ำ ไร้การศึกษา และจะต้องเร่งรัดพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าแบบเมือง โดยชุมชนหมู่บ้านถูกยึดเยียดความเจริญจากรัฐและทุนในสิ่งที่พวกเขาเองไม่ได้เรียกร้องต้องการมากนัก” (สงบ ส่งเมือง, 2546, หน้า 103)

“การใช้ประโยชน์จากทางมะพร้าวในยุคก่อนหน้านั้น ทุกชิ้นส่วนที่หล่นจากต้นมะพร้าว ไม่ว่าจะเป็นหัวตะโห่งทางมะพร้าว ตุ่มมะพร้าว กาบ ฯลฯ สามารถเก็บขายเป็นเชื้อเพลิงสำหรับเคียวน้ำตาลมะพร้าวทั้งหมด เฉพาะทางมะพร้าวถ้ามีดรวมกัน 10 มัด จะมีเรือมาล่องตามคลองมารับซื้อที่เป็นร้อย ๆ มัด (เรณู เล็กนิมิต และ นวรัตน์ ผ่องพุทธ (บรรณาธิการ), 2565, หน้า 84)

สรุป การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ เป็นการเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตในด้านการบริโภค ด้านสุขภาพเกิดผลกระทบต่องานรับจ้างการผลิตโดยตรง รายได้ที่ลดลงจากการทำงานย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในแต่ละพื้นที่ยังไม่สามารถผลิตสิ่งอุปโภคบริโภคได้ครบถ้วน หรือบางช่วงอาจเกิดความขาดแคลนผลผลิตบางชนิด จึงจำเป็นนำผลผลิตที่มีไปแลกเปลี่ยนซื้อขายในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ครัวเรือนขาดแคลนหรือไม่สามารถผลิตได้

4.4 แนวคิดและทฤษฎีผลประโยชน์

พิชัย จาวลา (2563) ได้กล่าวว่า “ผลประโยชน์ที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐาน หรือสัจชาตญาณลึก ๆ ที่มนุษย์ทุกคนอยากได้เงินง่าย อยากรู้ทิศทาง อยากรู้วงจรเพื่อวางกลยุทธ์ต่าง ๆ ได้ถูกต้อง ต้องยึดในกำไรที่มั่นคงของบริษัท” “กลุ่มผลประโยชน์มีความผูกพันกันโดยเหตุผลที่ว่าผลประโยชน์ร่วมกันในทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มีผลต่อการรวมกลุ่ม เกิดความต้องการผลประโยชน์ใหม่ ๆ นำไปสู่การรวมกลุ่มของปัจเจกชนภายใต้ผลประโยชน์ใหม่ ใช้เป็นเครื่องมือในการบรรลุผลประโยชน์” (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552 อ้างถึงใน มะลิ ทิพย์ประจง และนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต, 2562, หน้า 17 - 18)

“ผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นผลตอบแทนที่บุคคลได้รับโดยเห็นว่ามีคุณค่า ที่จะตอบสนองความต้องการของตนเองหรือของกลุ่มที่ตนเองเกี่ยวข้อง ผลประโยชน์เป็นสิ่งจูงใจให้คนเรามีพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อสนองความต้องการทั้งหลาย” (ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการทุจริต กระทรวงแรงงาน, 2560, หน้า 5)

“ผลประโยชน์ส่วนรวมหรือผลประโยชน์สาธารณะ สิ่งใดก็ตามที่ให้ประโยชน์สุขแก่กลุ่มบุคคลทั้งหลายในสังคม ผลประโยชน์สาธารณะยังหมายถึงหลักประโยชน์ต่อมวลสมาชิกในสังคม พฤติกรรมที่เข้าข่ายผลประโยชน์ทับซ้อน เจ้าหน้าที่ของรัฐควรมีจิตสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเสมอ” (ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการทุจริต กระทรวงแรงงาน, 2560, หน้า 5)

สรุป ผลประโยชน์ เป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐาน หรือสัจชาตญาณลึก ๆ ที่มนุษย์ทุกคนอยากได้เงินง่าย อยากรู้ทิศทาง อยากรู้วงจรเพื่อวางกลยุทธ์ต่าง ๆ ได้ถูกต้อง ต้องยึดในกำไรที่มั่นคง กลุ่มผลประโยชน์มีความผูกพันกันโดยเหตุผลที่ว่าผลประโยชน์ร่วมกันในทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มีผลต่อการรวมกลุ่ม เกิดความต้องการผลประโยชน์ใหม่ ๆ นำไปสู่การรวมกลุ่มของปัจเจกชนภายใต้ผลประโยชน์ใหม่ ใช้เป็นเครื่องมือในการบรรลุผลประโยชน์

4.5 แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์

ความสัมพันธ์แบบเพื่อนเป็นพฤติกรรมทางสังคมของวัยรุ่นที่เกิดจากความใกล้ชิดผ่านการสนทนา การพบปะ และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน จนเกิดความใกล้ชิดสนิทสนม โดยลักษณะของความสัมพันธ์เริ่มต้นจากการรู้จักกันจนกระทั่งคุ้นเคยกันมากขึ้นและอาจมีช่วงที่มีมิตรภาพเสื่อมลง (สุวรรณี ลัคนวณิช, 2557, หน้า 6)

“ความผูกพันภายในมีพื้นฐานจากลักษณะที่การถือครองที่ดิน ที่ผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชนหมู่บ้าน ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในหมู่บ้าน และความเกี่ยวข้องเป็นญาติ หรือนับญาติกันของสมาชิกหมู่บ้าน ความผูกพันภายในสูง หมายถึง การรักษาความเป็นตัวเอง” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2550, หน้า 20)

“ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมทาสและสังคมฟิวดัล ระบบชุมชนอ่อนแอกว่าในเอเชียภายใต้ภาวะการณั้้น แนวทางการพัฒนาดำเนินไปสู่การเกิดชนชั้นกรรมพี ปรชญาปัจเจกชนนิยม และระบบทุนนิยมในเวลาต่อมา” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2551, หน้า 54)

“ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นการเชื่อมโยงคน หรือสิ่งของมากกว่าสองสิ่งขึ้นไปเข้าด้วยกัน ตัวอย่างเช่น คนสองคนที่ทำงานด้วยกันจะได้รับการเชื่อมโยงเข้าด้วยกันโดยความสัมพันธ์ของการทำงาน ทั้งสองคนอาจมีความสัมพันธ์มากกว่าหนึ่งชนิด เช่น ทำงานด้วยกันและมีความสัมพันธ์ทางสังคมหลังเลิกงานด้วย ดังนั้น ทั้งคู่จึงถูกผูกมัดด้วยความสัมพันธ์ทุกชนิดที่มีอยู่ การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมจะวิเคราะห์สิ่งที่ใช้ผูกมัดหรือเชื่อมโยง และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งทิศทางการเชื่อมโยงและความแข็งแกร่งของความสัมพันธ์ด้วย” (Wasserman; & Faust. 1994: 136 อ้างถึงใน รุจเรขา วิทยายุทธภูมิ และน้ำทิพย์ วิภาวิน, 2555, หน้า 129)

“ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว เพื่อนสนิท หรือผู้ทำงานร่วมกันยาวนานมักมีความรู้สึกไว้นือเชื่อใจกัน อย่างไรก็ตามสิ่งผูกมัดที่แน่นแฟ้นไม่ได้ทำให้เครือข่ายเกิดการแลกเปลี่ยนสารสนเทศ ข่าวสาร หรือนวัตกรรมเสมอไป” (รุจเรขา วิทยายุทธภูมิ และน้ำทิพย์ วิภาวิน, 2555, หน้า 129)

สรุป ความสัมพันธ์เป็นการเชื่อมโยงคน หรือสิ่งของมากกว่าสองสิ่งขึ้นไปเข้าด้วยกันโดยความสัมพันธ์นั้น อาจมีความสัมพันธ์มากกว่าหนึ่งชนิด ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว เพื่อนสนิท หรือผู้ทำงานร่วมกันยาวนานมักมีความรู้สึกไว้นือเชื่อใจกัน

4.6 แนวคิดและทฤษฎีเศรษฐกิจสร้างสรรค์

“เศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ประเทศทั่วโลกนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยเชื่อมโยงกับการใช้ทุนทางปัญญาและทุนทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ องค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ทักษะสินทางปัญญา สอดประสานกับพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผนวกเข้ากับการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและนวัตกรรมอันทันสมัยในการผลิตสินค้าและบริการรูปแบบใหม่” (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2561, หน้า 233)

“เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นการนำความคิดเข้าไปประสานกับการดำเนินธุรกิจให้เกิดการต่อยอดไปสู่การสร้างแตกต่าง ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างมูลค่า และท้ายที่สุดเป็นการสร้างคุณค่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์สอดคล้องกับนวัตกรรม เป็นการใช้ประโยชน์จากความคิดใหม่ ๆ” (พิริยะ ผลพิรุฬห์, 2556, หน้า 7)

“การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จำเป็นต้องพัฒนาและสร้างเสริมปัจจัยต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการขับเคลื่อนโดยมุ่งพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อม การพัฒนาระบบฐานข้อมูล ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและ

คมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพรองรับภาคการผลิตสร้างสรรค์” (ศิริพงศ์ อุณหพันธ์ และสัมพันธ์ พลภักดิ์, 2561, หน้า 444)

“เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ให้ความสำคัญกับการคิด การผลิตตามความต้องการของตลาดและการสร้างมูลค่าให้กับสิ่งที่เคยถูกละเลย เช่น วัฒนธรรม แนวทางการพัฒนาดังกล่าวได้รับการส่งเสริมทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ สามารถต่อยอดสร้างมูลค่าได้ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ” (ระพีพรรณ ภูผาพันธ์พงษ์ ตัณฑรัตน์, 2556, หน้า 10)

“เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวทางใหม่ในการให้ชีวิต การผลิต การบริการ การค้าปลีก และการบันเทิง โดยใช้ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ใช้ต้นทุนจากองค์ความรู้เดิมร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อต่อยอดและเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้าและบริการที่มีอยู่ นำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจำวนมหาศาล” (สถาบันวิทยาการจัดการ บริษัท ทริส คอร์ปอเรชั่น จำกัด, 2562, หน้า 8)

“เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษาวิจัย การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงรากฐานวัฒนธรรม การสังคมความรู้ของสังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่” (ฤตินันท์ โกมุทสุกัญญา, 2557, หน้า 33)

สรุป เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวทางใหม่ในการให้ชีวิต การผลิต การบริการ การค้าปลีก และการบันเทิง ใช้ต้นทุนจากองค์ความรู้เดิมร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อต่อยอดและเพิ่มคุณค่าให้กับสินค้าและบริการที่มีอยู่ นำไปสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ

5. ระเบียบวิธีวิจัย

5.1 การศึกษาเรื่อง “การปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์: กรณีศึกษาชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในพื้นที่สองบุรี - ศรีมหาสมุทร” ในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้ “ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ” โดยใช้ข้อมูลเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการสืบค้น รวบรวมจากหนังสือ ตำรา เอกสาร วิดิทัศน์ และเว็บไซต์ ประกอบกับ “การวิจัยภาคสนาม” โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม กลุ่มชาวสวนมะพร้าว พ่อค้าคนกลาง และบริบทพื้นที่ และนำเสนอรายงานผลการวิจัย โดยวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา ให้ตอบสนองการศึกษาลักษณะความเป็นมา และการปรับตัวเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง ในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสมุทรสาคร

5.2 วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม อาทิ ข้อมูลลักษณะความเป็นมาข้อมูลความสัมพันธ์และข้อมูลระบบการผลิตและการตลาดของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสมุทรสาคร

5.3 เครื่องมือเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม โดยใช้การสัมภาษณ์ การสังเกต และสนทนากลุ่ม ในเชิงลักษณะความเป็นมาและความสัมพันธ์ของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง กับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการผลิตและการตลาด อาทิ ข้อมูลทั่วไป การจัดการด้านการผลิต การตลาด การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและการตลาด หรือคงความดั้งเดิม

5.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล และจำแนกข้อมูล โดยใช้กระบวนการและการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา การวิเคราะห์และจำแนกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่ม โดยการพรรณนาถึงลักษณะความเป็นมาของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง ความสัมพันธ์ของชาวสวนมะพร้าว และพ่อค้าคนกลาง กับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ระบบการผลิตและการตลาดของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางของจังหวัดสมุทรสงครามและจังหวัดสมุทรสาคร

6. ผลการวิจัย

6.1 ความเป็นมาของมะพร้าว ชาวสวน และพ่อค้าคนกลาง

จังหวัดสมุทรสงครามสมุทรสาครตั้งอยู่ริมชายฝั่งทะเลในอ่าวไทยและพื้นที่ลุ่มแม่น้ำ มีทิวทัศน์ที่สวยงาม ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ชุมชนมีความเกื้อกูล เก่นของความเรียบง่ายนี้คือต้นมะพร้าว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ โดยไม่เพียงแต่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักสนับสนุนชีวิตของชาวพื้นที่อำเภอเมือง อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีชีวิตที่เชื่อมโยงกับต้นมะพร้าวอย่างลึกซึ้งมายาวนานหลายทศวรรษ การเพาะปลูกมะพร้าวมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่อย่างยิ่ง เพราะไม่เพียงการเพาะปลูกมะพร้าวจะมีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น สัจดี ใจพรหม (2565) เล่าถึงประเพณีกระยาสารทหรือประเพณีวันสารทไทยว่า เมื่อใกล้ถึงวันสารท ชาวบ้านจะกว่นกระยาสารท เพื่อนำไป ตักบาตรและแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้าน ที่อำเภอบางคนทีนั้น ยังอนุรักษ์ประเพณีขนทรายเข้าวัด ซึ่งนิยมปฏิบัติกันในช่วงสงกรานต์ด้วย

ก่อนการเข้ามาของสวนมะพร้าว เริ่มต้นมาจากความเป็นพืชไร่ที่เรียกกันว่า สวนเตียน มะพร้าวเป็นเพียงพืชสวนที่ปลูกไว้เพื่อกันเขตแดนสวนของชาวบ้าน จนความต้องการในการบริโภคมะพร้าวในเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ ขยายตัว ผสมกับความสะดวกในการขนส่งมะพร้าวทางเรือส่งผลให้ชาวบ้านนิยมปลูกมะพร้าวกันมากขึ้น “ก่อนจะมาปลูกมะพร้าว ชาวบ้านอำเภอบางคนทีทำสวนเตียน ปลูกผัก พ่าง แตงกวา ถั่ว กระเจี๊ยบ พริกมัน ต้นมะพร้าวชาวบ้านปลูกไว้เป็นใช้ในการแบ่งเขตสวน (สัจดี ใจพรหม)” ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ชาวบ้านเริ่มนิยมปลูกมะพร้าวมากขึ้น เหตุผลหลักก็เนื่องจากการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์เพื่อเก็บกักน้ำจืดประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทำให้ช่วงน้ำขึ้นน้ำทะเลขังในพื้นที่นานกว่าปกติ ทำให้เกิดผลกระทบกับสวนเตียนจนไม่คุ้มค่าที่จะลงทุนและหันมาปลูกมะพร้าวแทนเนื่องจากเป็นต้นไม้ที่ทนต่อสภาพน้ำเค็มและน้ำกร่อยได้ดีกว่า จนในที่สุด ต้นมะพร้าวก็กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม ของชาวสมุทรสงครามและเป็นส่วนสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นตำนานของชุมชนสมุทรสงคราม

หลังจากการเปิดใช้ถนนพระรามที่ 2 เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญกับชาวสวนที่ทำน้ำตาลมะพร้าวจากเดิมที่มีการทำน้ำตาลมะพร้าวจำนวนมาก แต่เมื่อเปิดใช้ถนนพระรามที่ 2 คนงานปาดตาลมะพร้าวย้ายเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมกันมากเนื่องจากรายได้ดีและปลอดภัยกว่า จนทำให้จำนวนน้ำตาลมะพร้าวลดลงและเกิดเป็นน้ำตาลหลอมขึ้นมาทดแทน (น้ำตาลหลอม คือ น้ำตาลผสมกับน้ำตาลทรายและแอมเลส) การทำสวนมะพร้าวในปัจจุบันยังคงพึ่งพาพ่อค้าคนกลางอยู่โดยจะมารับซื้อที่สวนในแต่ละรอบของการเก็บเกี่ยว หรือประมาณ 45 วัน “คุณเฉลียวและคุณจุไรรัตน์ สุขสะอาด” เจ้าของสวนเป็นผู้จัดจ้างแรงงานมาสอยและเก็บเกี่ยว ค่าสอยคิดเป็นตัน ตันละ 15 บาท พร้อมเลี้ยงอาหาร ในการเก็บเกี่ยวแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูง บางครั้งเจ้าของสวนขาดทุน เนื่องจากราคาที่พ่อค้าคนกลางให้ไม่สูงพอ มะพร้าวในตลาดมีราคาตกต่ำ “ถ้ามะพร้าวแพง ราคาก็จะแพง” พ่อค้าคนกลางมิได้กดราคาแต่อย่างใด โดยราคามะพร้าวจะขึ้นลงเป็นช่วงเวลา บางช่วงมีราคาสูงถึงลูกละ 25 บาท หรือบางช่วงอาจตกลงมาที่ลูกละ 7 - 8 บาท ทำให้ชาวสวนมะพร้าวมีการปรับตัวเพื่อลดความเสี่ยงโดยการปลูกพืชแซมระหว่างต้นมะพร้าวสร้างรายได้ชดเชยขึ้นมา เช่น กลัวย มะนาว ฝรั่ง เป็นต้น

6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง

6.2.1 ความสัมพันธ์ในมิติทางเศรษฐกิจ

จากปัญหาด้านราคาและต้นทุนการผลิตทำให้ชาวสวนมะพร้าวต้องพัฒนาตนเองมาเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบป้อนอุตสาหกรรมมะพร้าวแปรรูป และพ่อค้าคนกลางพัฒนาตนเองมาเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบป้อนให้กับโรงงานอุตสาหกรรมมะพร้าวแปรรูป โดยร่วมกันพัฒนาจากการขายมะพร้าวลูกแบบเดิม มาเป็นการแปรรูปวัตถุดิบเพื่อเพิ่มมูลค่า และให้ความรู้แก่ชาวสวนมะพร้าวในด้านการทำมะพร้าวขาว การควั่นเนื้อมะพร้าว การแยกน้ำ และการทำวันมะพร้าว และพ่อค้าคนกลางจัดหาคนงานในการเก็บมะพร้าวและการแปรรูปให้ชาวสวน จนทำให้เกิดอาชีพใหม่เกิดขึ้นนั่นคือ รับจ้างเก็บมะพร้าวซึ่งชาวสวนบางรายถึงกับเลิกทำสวนและหันมาทำอาชีพเก็บมะพร้าวแทน และชาวสวนบางรายเลือกที่จะแปรรูปมะพร้าวแทนการจ้างเพื่อเพิ่มรายได้ครบถ้วน “มะพร้าวจากแหล่งภายนอกนี้มีราคาถูก มะพร้าวที่ปลูกในพื้นที่นั้นไม่สามารถสู้ราคาได้ (คุณอุทัย ดำรงธรรม)”

การพัฒนาและการส่งเสริมในด้านการขายออนไลน์ หรืออีคอมเมิร์ซมุ่งหวังเสริมรายได้ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลางแทนการขายแบบยกสวน มีชาวสวนมะพร้าวบางรายขายแบบออนไลน์ ซึ่งชาวสวนให้มุมมองว่าเป็นการลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลางและเพิ่มช่องทางการขายที่เพิ่มมูลค่ามากกว่าการขายแบบยกสวน และสามารถทำได้ดี แต่มีชาวสวนมะพร้าวบางรายก็มีมุมมองที่แตกต่างว่า เป็นการเพิ่มภาระให้กับตนเองในการจัดการและขายได้

ปริมาณที่น้อยจึงไม่คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไปทั้งเวลางานและเวลาส่วนตัว “อีคอมเมิร์ซช่วยให้ชาวสวนมะพร้าวสามารถเข้าถึงผู้บริโภคได้โดยตรง ลดการใช้พ่อค้าคนกลาง มีกำไรสูงขึ้นและชาวสวนนำเสนอผลิตภัณฑ์และราคาได้เอง แต่การขายปลีกบนแพลตฟอร์มอีคอมเมิร์ซนั้นมีข้อด้อยอยู่สองประเด็น คือ จำนวนต่อคำสั่งซื้อสินค้าน้อยและความสมดุระหว่างการทำงานกับชีวิตส่วนตัวทำให้ไม่มีความสุขในการทำงาน (ก้านันธุ์ฐติศรีเจริญจิระ)” ส่วนด้านการส่งเสริมทางภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวสวนหันมาใช้มาตรฐาน GAP (การควบคุมคุณภาพด้วยมาตรฐานรับรอง Good Agricultural Practices) ในการจัดการสวนของตนเองเพื่อเพิ่มช่องทางการส่งออกมะพร้าวและสร้างรายได้ที่ดีกว่า แต่ก็มีชาวสวนที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยและมีบางรายทำตามและบางรายเลือกที่จะทำสวนแบบดั้งเดิม

6.2.2 ความสัมพันธ์ในมิติทางสังคม

ความสัมพันธ์ของชาวสวนมะพร้าวกับพ่อค้าคนกลางเป็นไปในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเป็นส่วนใหญ่ ชาวสวนมะพร้าวพึ่งพาอาศัยพ่อค้าคนกลางในการรับซื้อจำนวนมาก ๆ หรือแบบยกสวนแทนการขายปลีกซึ่งจะยุ่งยากและเปลืองแรงงานมากกว่า ในขณะที่พ่อค้าคนกลางต้องพึ่งพาชาวสวนมะพร้าวในการซื้อวัตถุดิบจำนวนมาก ๆ ตามคำสั่งซื้อของโรงงานอุตสาหกรรม ในบางช่วงเวลาที่ราคามะพร้าวผันผวนชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางต่างอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีในการแบกรับต้นทุนซึ่งจะกำไรบ้าง ขาดทุนบ้างตามราคาตลาด ซึ่งชาวสวนบางรายอาจมองว่าพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ ในขณะที่ชาวสวนบางรายเข้าใจในราคารับซื้อว่าเป็นไปตามกลไกราคาตลาด ทำให้เห็นถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับทั้งชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง ประกอบกับราคามะพร้าวที่ตกต่ำลงที่มีเหตุผลมาจากการนำเข้ามาจากต่างประเทศซึ่งมีราคาถูกกว่า ทั้งนี้ก็เพราะความต้องการวัตถุดิบที่สูงขึ้นของภาคอุตสาหกรรมมะพร้าวแปรรูป

6.2.3 ความสัมพันธ์ในมิติทางวัฒนธรรม

หากจะมองในมุมมองของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาผ่านมุมมองของชาวสวนผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งก็อาจมองได้ว่า การทำสวนมะพร้าวเป็นการทำสวนที่ไม่ใช่เพียงแค่อาชีพ แต่เป็นวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่ฝังในสายเลือดของชาวสวน ซึ่งยังคงรักษาค่านิยมและวิถีการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน การให้ความสำคัญของการรักษาพันธุ์มะพร้าวให้บริสุทธิ์ การใส่ใจดูแลมะพร้าวอย่างดี และการรักษาประเพณีเป็นสิ่งสำคัญในการทำเกษตร พ่อค้าคนกลางมีส่วนในการช่วยสนับสนุนให้การสืบทอดนี้ดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์ประเพณีไม่ได้หมายถึงการหยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่จะต้องดำเนินต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงแต่ละยุคสมัย ซึ่งเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนและพ่อค้าคนกลางจะเป็นแบบสนับสนุนกันในมิติทางวัฒนธรรม

7. อภิปรายผลการวิจัย

7.1 ความเป็นมาวิถีชุมชน การปรับตัวชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางจังหวัดสมุทรสงคราม และสมุทรสาคร

จากการศึกษาความเป็นมาและการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง พบว่า มีการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางผ่านช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะการต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่อดีตทั้งชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อเมื่อได้รับผลกระทบที่ตามมาจากปัญหานั้นและมีการปรับตัวตามสถานการณ์นั้น ๆ เรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาโดยใช้ประสบการณ์ ภูมิปัญญาองค์ความรู้ การจัดการ การปรับเปลี่ยนรูปแบบ วิธีการ ผ่านตามแต่ละยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดและสอดคล้องกับวิถีที่เปลี่ยนไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ สิริมา แท่นนิล และปราโมทย์ ประจนปัจจนึก (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “การปรับตัวของเกษตรกรจากปัญหาการปลูกระหว่างในเขตอำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” พบว่าเกษตรกรที่ปลูกระหว่างมีปัญหาอยู่ในระดับสูง และมีการปรับตัวอยู่ในระดับปานกลาง การทำสวนมะพร้าว และรายได้นอกเหนือจากการทำสวนมะพร้าวที่แตกต่างกันมีการปรับตัวแตกต่างกัน ส่วนเกษตรกรที่ปลูกระหว่างที่มีปัจจัยส่วนบุคคลด้านอายุ จำนวน สมาชิกในครัวเรือนที่แตกต่างกันมีการปรับตัวที่ไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังพบว่าปัญหาของเกษตรกร โดยรวมด้านภัยแล้ง ศัตรูพืช และราคาผลผลิตตกต่ำไม่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของเกษตรกรในภาพรวม

7.2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสมุทรสาคร

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม พบว่า ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวกับพ่อค้าคนกลางจะผสมผสานและมีส่วนร่วมสนับสนุนกันในการสืบทอดอาชีพทำสวนมะพร้าวตั้งแต่ในอดีตยาวนานหลายชั่วอายุคน จนกลายเป็นวิถีชีวิต ประเพณีและเป็นวัฒนธรรมในมุมมองของชาวสวน และด้วยความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างยาวนานเกิดความไว้วางใจกัน เข้าใจกัน ช่วยเหลือกันเกื้อกูลเพื่อให้ผ่านวิกฤตในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงการเกื้อหนุนกันเพื่อปรับตัวพัฒนาสู่การผลิตในระบบห่วงโซ่อุปทาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ หฤทัย มีนะพันธ์ (2562) “ล้งพ่อค้าคนกลางในห่วงโซ่อุปทานมะพร้าวน้ำหอมในตลาดแนวตั้ง” พบว่า ระดับต้นน้ำคือเกษตรกรชาวสวนมะพร้าวนำผลผลิตซื้อขายในตลาดโดยตรง และผ่านพันธมิตรสัญญากับล้งมะพร้าว ระดับกลางน้ำ คือ ล้งมะพร้าวผู้รวบรวมผลผลิตรับซื้อจากเกษตรกรไปจำหน่ายต่อ หรือใช้ในการแปรรูปหรือผลิตเป็นสินค้า ระดับปลายน้ำ คือ พ่อค้าขายปลีก พ่อค้าขายส่ง และผู้ส่งออก ล้งมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนย้ายผลผลิตมะพร้าวในโครงสร้างตลาดแนวตั้ง เกษตรกรมะพร้าวต้องอาศัยล้งมะพร้าวในการรวบรวม คัดแยก และขนส่งมะพร้าวจากสวนไปสู่ผู้ซื้อในตลาด ซึ่งล้งได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ และเกษตรกรชาวสวนมะพร้าวจะมีผลกำไรที่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น แต่ถ้าในพื้นที่มีล้งมากกว่าหนึ่งรายหรือมีผู้แข่งขัน เช่น วิสาหกิจชุมชน หรือโรงงานแปรรูป การแข่งขันจะเกิดขึ้น ถ้าเป็นการแข่งขันด้านราคา ทำให้เกษตรกรชาวสวน มีผลกำไรที่ดีที่สุด

7.3 การปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง

จากการศึกษาการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทั้งชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีการปรับตัวให้อยู่รอด โดยพ่อค้าคนกลางมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคมากกว่าชาวสวนมะพร้าว แม้ว่าชาวสวนบางส่วนจะมีการปรับตัวได้ให้สอดคล้องกับความทันสมัย แต่ก็มีชาวสวนอีกบางส่วนที่ยังปรับตัวน้อยและยังเลือกใช้แนวทางแบบเดิมในการทำสวนมะพร้าว ดังนั้น รูปแบบในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวสวนมะพร้าวกับพ่อค้าคนกลางในศตวรรษที่ 21 จึงเป็น “รูปแบบผสมผสาน” ระหว่างรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมผสมผสานกับรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่แบบสร้างสรรค์ โดยพบว่า ชาวสวนมะพร้าวจะมีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบดั้งเดิมมากกว่าพ่อค้าคนกลางที่มีการดำเนินธุรกิจในรูปแบบใหม่ของการปรับตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ มานะ นาคำ และสมชัย ภัทรนันทน์ (2560) “ผู้ประกอบการชาวสวนลุ่มน้ำแม่กลอง” พบว่า ชาวสวนเรียนรู้การผลิตและการค้าขายมาโดยตลอดทำให้การเรียนรู้ระบบทุนนิยมสามารถปรับตัวเข้ากับทุนนิยมพาณิชยกรรมได้ โดยชาวสวนแต่ละกลุ่มเลือกที่จะสัมพันธ์กับตลาดให้เหมาะสมกับตนเอง บางครอบครัวไม่มีแรงงานเพียงพอและไม่ต้องการเครียดจากการจัดการแปรรูปและการขายเนื้อมะพร้าวก็นำมะพร้าวที่เลือกที่จะขายมะพร้าวผลจากสวนตนเองไปให้แก่ผู้ประกอบการล้างมะพร้าว ความเป็นชุมชนชาวสวนสามารถเผชิญกับระบบทุนนิยมและดำรงความเป็นชุมชนชาวสวนอยู่ได้จนกระทั่งปัจจุบัน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น

8. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

8.1 ความเป็นมาวิถีชุมชน การปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางจังหวัดสมุทรสงครามและสมุทรสาคร

ความเป็นมาด้านสังคมชุมชนของอำเภอบางคนทีอำเภออัมพวาอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม และอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ในอดีตเป็นชุมชนกึ่งเครือญาติอยู่ร่วมกันหลายครอบครัว มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยการรวมกลุ่มกันผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีทางศาสนา และกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ มีความช่วยเหลือเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ผู้คนอ้อยาอาศัยดี มีความเป็นอยู่ที่สงบเรียบง่าย การติดต่อกับภายนอกยังไม่มากนัก รูปแบบการดำรงชีพแบบพึ่งพาตนเอง และยังได้เห็นวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนสินค้ากันอยู่บ้าง ในอดีต อาชีพหลักคือการปลูกพืชผักที่เรียกกันว่า “สวนเตียน” โดยจะปลูกพืชผักที่หลากหลายเช่น พริก แปะ แตงกวา ถั่ว พริกมัน เป็นต้น และบางส่วนมีอาชีพทำสวน เช่น สวนมะนาว สวนส้ม สวนละมุด สวนชมพู เป็นต้น ส่วนต้นมะพร้าวนั้นเป็นเพียงการปลูกยืนแนวเขตพื้นที่ตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมสร้างผลกระทบที่เป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญให้กับชาวชุมชนแบกรับภาระต้นทุนสวนเตียนไม่ไหวจึงต้องหันมาปลูกมะพร้าวแทนในที่สุด

การมาของมะพร้าว จากเดิมต้นมะพร้าวในอดีตเป็นเพียงแนวยืนพื้นที่เขตตามธรรมชาติ ถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงจนต้องปรับตัวด้วยการเปลี่ยนมาปลูกมะพร้าวซึ่งเป็นต้นไม้ที่ทนทานต่อสภาพดินเค็มได้ดี มะพร้าวก็เริ่มแพร่หลายจนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ของจังหวัดสมุทรสงครามและสมุทรสาครในที่สุด การปลูกมะพร้าวของชาวสวนในพื้นที่ 4 อำเภอดังกล่าวนิยมปลูกมะพร้าว 3 สายพันธุ์ ได้แก่ มะพร้าวพันธุ์ใหญ่ หรือมะพร้าวแกง มะพร้าวน้ำหอม และมะพร้าวตาล ซึ่งประโยชน์ของมะพร้าวไม่ได้มีแค่เก็บเกี่ยวผลขายเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วนอีกด้วย เช่น กะลามะพร้าวแปรรูปงานฝีมือ เปลือกมะพร้าวสับทำวัสดุปลูก ทางมะพร้าวทำไม้กวาด ต้นมะพร้าวทำไม้เฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น

พ่อค้าคนกลางในอดีตต้องเฝ้ารับซื้อมะพร้าวจากสวนมาขาย ซึ่งชาวสวนต้องสอยมะพร้าวกันเอง ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาขึ้นเมื่อมีถนนเข้ามาทำให้สะดวกมากขึ้นทั้งชาวสวนและพ่อค้าคนกลาง แต่การปลูกมะพร้าวขายจำนวนมากนั้นต้องเผชิญกับราคาที่ตกต่ำเนื่องจากการแข่งขันจากภายนอกสูงขึ้น ทำให้ทั้งชาวสวนและพ่อค้าคนกลางต้องปรับตัว โดยการปลูกพืชแซมระหว่างต้นมะพร้าวเช่น กล้วย สับปะรด ส้มโอ เป็นต้น เพื่อสร้างรายได้เสริม ขุดเขยรายได้ที่หายไป ภายหลังมีการใช้ระบบ “อีคอมเมิร์ซ” เข้ามาช่วยการขายออนไลน์สร้างรายได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งมีทั้งรายที่บอกว่าใช้ประโยชน์ได้จริงและบางรายมองว่าเป็นภาระ

การเข้ามาของภาคอุตสาหกรรมมะพร้าวที่มาพร้อมกับการควบคุมด้านคุณภาพ “มาตรฐานการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practices – GAP)” เป็นการแสดงถึงความมุ่งมั่นในการทำการเกษตรที่ยั่งยืน เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและมีความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นเรื่องที่ดีที่ภาครัฐมีการส่งเสริมผลักดันให้สินค้าเกษตรมีคุณภาพ และเสริมศักยภาพการส่งออก ซึ่งชาวสวนมะพร้าวบางรายมองว่าเป็นอุปสรรค เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายมากขึ้นและขั้นตอนที่ซับซ้อน จึงเลือกไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานรับรองคุณภาพและขายสินค้าในราคาถูกแม้จะเป็นการจำกัดโอกาสเข้าถึงตลาดส่งออกก็ตาม

จากการศึกษาความเป็นมาและการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง พบว่า มีการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางผ่านช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะการต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไป จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่อดีตทั้งชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีการรับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อเมื่อได้รับผลกระทบที่ตามมาจากปัญหานั้น และมีการปรับตัวตามสถานการณ์นั้น ๆ เรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาโดยใช้ประสบการณ์ ภูมิปัญญา องค์ความรู้ การจัดการ การปรับเปลี่ยนรูปแบบ วิธีการ ผ่านตามแต่ละยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงเพื่อความอยู่รอดและสอดคล้องกับวิถีที่เปลี่ยนไป

8.2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม และจังหวัดสมุทรสาคร

ความสัมพันธ์ในมิติทางเศรษฐกิจ ชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีการติดต่อค้าขายกันมายาวนาน จากอดีตที่รับมาขายไป พัฒนามาเป็นการจัดเตรียมจัดหาวัตถุดิบ เพื่อป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมะพร้าว รวมถึงการมีส่วนร่วมสนับสนุนกระบวนการควบคุมคุณภาพในกระบวนการผลิต ในขณะเดียวกันชาวสวนมะพร้าวก็นำ

พัฒนาจากการขายเป็นลูกมาเป็นผู้จัดเตรียมวัตถุดิบต้นน้ำในระบบการผลิต และยังมีส่วนในการแปรรูปวัตถุดิบ เช่น การทิมมะพร้าว การทำมะพร้าวขาว การทำวุ้นมะพร้าว เป็นต้น พ่อค้าคนกลางจึงมีความสำคัญในระบบการผลิตในภาคอุตสาหกรรมมะพร้าว โดยเป็นตัวเชื่อมระหว่างชาวสวนมะพร้าวกับภาคอุตสาหกรรมมะพร้าว จะเห็นได้ว่า ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีความสัมพันธ์กันแบบเกื้อหนุนในมิติทางเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์ในมิติทางสังคม ชาวสวนมะพร้าวกับพ่อค้าคนกลางมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน ไม่เพียงแต่การคบค้าเชิงธุรกิจเท่านั้น แต่ยังพัฒนาเป็นผู้สนับสนุน ให้ความช่วยเหลือเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกันและกัน จะเห็นได้ว่ามีชาวสวนบางรายก็ผันตัวเป็นพ่อค้าคนกลางขนาดเล็ก จึงมีความเข้าใจในบริบทของชาวสวนเป็นอย่างดี ในการดำเนินธุรกิจบางครั้งอาจจะมองต่างมุมกันได้บ้าง แต่อยู่ในฐานที่เข้าใจกันและกัน เพื่อให้อยู่รอดไปด้วยกัน จากพ่อค้าคนกลางรายหนึ่งให้ข้อมูลเรื่องการช่วยเหลือสนับสนุนชาวสวน โดยการสนับสนุนด้านข้อมูลความรู้ การฝึกอบรมพัฒนาวิธีทำการเกษตร เพิ่มประสิทธิภาพให้ผลผลิตสูงขึ้น หรือแม้แต่ให้ชาวสวนกู้ยืมเงิน จึงเห็นได้ว่าลักษณะความสัมพันธ์ของชาวสวนและพ่อค้าคนกลางจะเป็นแบบเกื้อกูลไว้นื้อเชื่อใจกันในมิติทางสังคม

ความสัมพันธ์ในมิติทางวัฒนธรรม หากจะมองในมุมมองของวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาผ่านมุมมองของชาวสวนผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งก็อาจมองได้ว่า การทำสวนมะพร้าวเป็นการทำสวนที่ไม่ใช่เพียงแค่อาชีพ แต่เป็นวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่ฝังในสายเลือดของชาวสวน ซึ่งยังคงรักษาค่านิยมและวิถีการปฏิบัติที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน การให้ความสำคัญของการรักษาพันธุ์มะพร้าวให้บริสุทธิ์ การใส่ใจดูแลมะพร้าวอย่างดี และการรักษาประเพณีเป็นสิ่งสำคัญในการทำการเกษตร ลังมะพร้าวหรือพ่อค้าคนกลางมีส่วนในการช่วยสนับสนุนให้การสืบทอดนี้ดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม พบว่า ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชาวสวนมะพร้าวกับพ่อค้าคนกลางจะผสมผสานและมีส่วนร่วมสนับสนุนกันในการสืบทอดอาชีพทำสวนมะพร้าวตั้งแต่ในอดีตยาวนานหลายชั่วอายุคน จนกลายเป็นวิถีชีวิต ประเพณีและเป็นวัฒนธรรมในมุมมองของชาวสวน และด้วยความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างยาวนานเกิดความไว้นื้อเชื่อใจกัน เข้าใจกัน ช่วยเหลือกันเกื้อกูลเพื่อให้ผ่านวิกฤตในแต่ละช่วงเวลา รวมถึงการเกื้อหนุนกันเพื่อปรับตัวพัฒนาสู่การผลิตในระบบห่วงโซ่อุปทาน

8.3 การปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางในศตวรรษที่ 21 ยุคแห่งเศรษฐกิจสร้างสรรค์

จากการศึกษาการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง พบว่า ชาวสวนมะพร้าวมีการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดจากการเปลี่ยนแปลงในสถานะเศรษฐกิจในปัจจุบัน “ในระดับปานกลาง” โดยมีรูปแบบการปรับตัวใกล้เคียงกับนิยามของการปรับตัว กล่าวคือ การปรับตัวด้วยกระบวนการทางความคิด มีการต่อยอดความรู้ นำไปสู่การจัดการปัจจัยการผลิต การบริโภคและการตลาด แต่ชาวสวนมะพร้าวจะมีการปรับตัวไปตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป โดยใช้ความรู้จากการสืบทอดมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องมือเช่นอินเทอร์เน็ต

แก้ไขปัญหามาตามสถานการณ์มากกว่าการใช้จัดการระบบการผลิตแบบ Smart Farming ซึ่งจะเห็นได้จากการลด การขาดทุนของชาวสวนมะพร้าวด้วยการปลูกพืชเสริมรายได้มากกว่าที่จะศึกษากลไกทางการตลาด เพื่อหาแนวทางการจัดการผลผลิต

ในขณะที่พ่อค้าคนกลางหรือล้งมะพร้าวจะใช้รูปแบบการปรับตัวด้วยกระบวนการทางความคิดการจัดการ ปัจจัยการผลิต การบริโภค การตลาด “ในระดับมาก” กล่าวคือ พ่อค้าคนกลางมีการปรับจากซื้อมาขายไปเป็น การจัดเตรียมวัตถุดิบต้นทางเพื่อป้อนให้ภาคอุตสาหกรรมมะพร้าว การส่งเสริมความรู้ให้กับชาวสวนมะพร้าว เพื่อมุ่งสู่มาตรฐานการเกษตรที่ดีหรือ GAP ในกระบวนการทำการเกษตร การจัดการควบคุมผลผลิตให้สอดคล้อง กับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมมะพร้าว และการจัดระบบกระบวนการเก็บผลผลิตควบคุมการรับซื้อเป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้จากการจัดการแปรรูปมะพร้าวก่อนส่งภาคอุตสาหกรรมมะพร้าวเพื่อลดขั้นตอนในกระบวนการผลิต ของภาคอุตสาหกรรมมะพร้าวและเพิ่มมูลค่าสินค้าให้กับพ่อค้าคนกลาง

จากการศึกษาการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า ทั้งชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลางมีการปรับตัว โดยพ่อค้าคนกลางมีการปรับตัวให้สอดคล้องมากกว่าชาวสวน มะพร้าว แม้ว่าชาวสวนบางส่วนจะมีการปรับตัวได้ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน แต่ก็มีชาวสวนอีกบางส่วนที่ยัง ปรับตัวน้อยและยังเลือกใช้แนวทางแบบเดิมในการทำสวนมะพร้าว ดังนั้นรูปแบบในการดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจของชาวสวนมะพร้าวกับพ่อค้าคนกลาง จึงเป็น “รูปแบบผสมผสาน” ระหว่างรูปแบบกิจกรรมทาง เศรษฐกิจแบบดั้งเดิมผสมผสานกับรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบใหม่ โดยพบว่าชาวสวนมะพร้าว จะมีรูปแบบการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบดั้งเดิมมากกว่าพ่อค้าคนกลางที่มีการดำเนินธุรกิจในรูปแบบใหม่

8.4 ข้อเสนอแนะ

8.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรผลักดันให้เกิดมาตรการควบคุมราคารับซื้อมะพร้าวให้มีความเสถียร ไม่ต่ำเกินไป หรือไม่สูงเกินไป เพื่อลดปัญหาด้านราคาจนทำให้เกิดปัญหากับชาวสวนมะพร้าวและพ่อค้าคนกลาง

8.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรชาวสวนมะพร้าว ให้สามารถแข่งขันและมีความก้าวหน้ามั่นคงทางอาชีพ โดยการกำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมการควบคุม ด้านคุณภาพ “มาตรฐานการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practices – GAP)” ให้มีปัจจัยเอื้อต่อเกษตรกรใน การปฏิบัติตามข้อกำหนดการควบคุมคุณภาพให้สอดคล้องกับบริบทของชาวสวนเพิ่มมากขึ้น เพื่อชาวสวนมะพร้าว เกิดทัศนคติที่ดีต่อมาตรฐานการเกษตรที่ดี (Good Agriculture Practices – GAP) และปฏิบัติตามมากขึ้น

8.4.3 ข้อเสนอในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่น กลุ่มสมาชิกชาวสวน และหน่วยงานภาครัฐ ต่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าว เพื่อศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่น กลุ่มสมาชิกชาวสวน

และหน่วยงานภาครัฐ ต่อกระบวนการแก้ปัญหาและการปรับตัวของชาวสวนมะพร้าว การมีส่วนร่วมของแต่ละภาคส่วนต่อการแก้ปัญหา และศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรชาวสวนมะพร้าวอย่างเป็นรูปธรรม โดยภาครัฐสนับสนุนทุนการศึกษาวิจัย เพื่อให้ทราบถึงบทบาท การมีส่วนร่วม แนวทางการแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรชาวสวนมะพร้าว

2) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลไกการตลาดกับราคารับซื้อมะพร้าวของพ่อค้าคนกลาง เพื่อหากลไกทางการตลาดนั้นมีความสัมพันธ์กับราคาที่พ่อค้าคนกลางรับซื้อมะพร้าวกับชาวสวนอย่างไร ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อกลไกทางการตลาดและราคารับซื้อมะพร้าวของพ่อค้าคนกลาง

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ พวงประยงค์. (2561). บทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา
ยกระดับวิสาหกิจชุมชนไทย. *วารสารพัฒนศาสตร์*, 1(1), 220-252.

กุลทัต หงส์ขยางกูร, และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา. (ม.ป.ป.). *การสร้างและการบริหารเครือข่าย*. สงขลา:
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

จำนงค์ แรกพินิจ. (2537). *แชร์แรงงาน: ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้*.
สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2550). *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2551). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ส.เจริญ.

ชลิตา บัณขวงศ์, และอนุสรณ์ อุณโณ. (2546). *พลวัตเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ตอนบนฝั่งตะวันออก:
กรณีศึกษา 4 พื้นที่*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิทย์ทรรศน์.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ, และพิทยา ว่องกุล. (2552). *วิสาหกิจชุมชน: กลไกเศรษฐกิจฐานราก* (พิมพ์ครั้งที่ 4).
กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพลส โปรดักส์.

พิชัย จาวลา. (2563). *จุดต่าง VI & ทฤษฎีผลประโยชน์ กับ พิชัย จาวลา* [Video]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=u08g6iMvnzA>

พิริยะ ผลพิรุฬห์. (2556). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาประเทศไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์
สถาบันพัฒนศาสตร์*, 7(1), 1-69.

มะลิ ทิพย์ประจง, และนิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. (2562). *อำนาจผลประโยชน์ทางการเมือง. วารสาร มจร เพชรบุรี
ปริทรรศน์*, 2(2), 16-32.

มานะ นาคำ, และสมชัย ภัทรธนานันท์. (2560). *ผู้ประกอบการชาวสวนลุ่มน้ำแม่กลอง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท].
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ระพีพรรณ ภูผกาพันธ์พงษ์ ตันฑรัตน์. (2556). เศรษฐกิจสร้างสรรค์กับวัฒนธรรมไทย. *วารสารการอาชีวและเทคนิคศึกษา*, 3(5), 1-13.
- รุจเรขา วิทยายุทธภูมิ, และน้ำทิพย์ วิภาวิน. (2555). การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมกับงานวิจัยทางสารสนเทศศาสตร์. *วารสารบรรณศาสตร์ มศว*, 5(2), 126-140.
- เรณู เล็กนิมิตร, และเนาวรัตน์ ผ่องพุท. (2565). *นำคิด นำทำ อย่างบางคนที่*. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน (สำนัก 3), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- วีรพงษ์ พวงเล็ก. (2560). *การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำกับผู้ตามและความผูกพันขององค์การของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดนครปฐม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการทุจริต กระทรวงแรงงาน. (2560). *คู่มือผลประโยชน์ทับซ้อนและมาตรการป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ*. <https://url.in.th/qAOHv>
- สถาบันวิทยาการจัดการ บริษัท ทริส คอร์ปอเรชั่น จำกัด. (2562). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์*. <https://www.tris.co.th/tris-academy-club-magazine-issue-23/>
- สงบ ส่งเมือง. (2546). *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจิตรทัศน์.
- สร้อยญา จุฑานิล. (2556). *การบริหารเครือข่ายของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานปฏิบัติการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สิริมา แท่นนิล, และปราโมทย์ ประจักษ์ปัจฉิม. (2557). การปรับตัวของเกษตรกรจากปัญหาการปลูกมะพร้าวในเขตอำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, 40(1), 114-127.
- สุวรรณณี ลัคนวณิช. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล พฤติกรรมการใช้ชีวิตและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่ใช้ชีวิตในที่พักเอกชน ย่านรังสิต จังหวัดปทุมธานี. *BU Academic Review*, 13(1), 1-19.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- หฤทัย มินะพันธ์. (2562). ล้างพ่อค้าคนกลางในห่วงโซ่อุปทานมะพร้าวน้ำหอมในตลาดแนวตั้ง. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 39(2), 151-163.
- ฤตินันท์ โกมุทสกุลณี. (2557). *เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อวันใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.